حبیب الله رفیع ۲۰۱٦/۱۱/۰۹

د استاد یاد

د منځنۍ آسیا د لوي علمي شخصیت

پوهاند عبدالحي حبیبي ژوند او آثار

لیکوال : حبیب الله رفیع

۱۹۸۵م

تړون

د لوي استاد د درنۍ مېرمني له لوړ نامه سره چي د ژوند ټولي سړې تودې یې په ورین تندي ور سرته وزغملي او د ناروغۍ په سختو شپو او شېبو کي یې یوازینۍ پرستاره او مدد ګاره وه

لمړۍ برخه

۲

ارسال مقالات: info@arianafghanistan.com و یا spineghar@gmail.com

استاد د ژورنالست او صحافي په حيث

د استاد د کار او فعاليت دوهم ميدان د ژورناليزم او صحافت ميدان دئ، دی په ١٣٠٦ هـ ش\١٩٢٧م کال د هېواد د يوې مهمې جريدې طلوع افغان چې د افغانستان د خپلواکي له تر لاسه کيدلو نه ورسته په ١٣٠٠ هـ ش\ ١٩٢١م کال را وتلې وه او د خلکو د تنوير او تبليغ وظيفه يې درلوده، د مدير معاون وټاکل شو، ده نظري ژورناليزم د سراج الاخبار، حبل المتين او د وخت د نورو کورنيو او باندنيو خپرونو په رڼا کې مطالعه کړې ؤ خو دلته عملاً دې کار ته ور دننه شو، تيز استعداد د پرمختګ دروازې ورته خلاصې کړې او د بابه عبدالعزيز غوندي په هيواد مين او خواخوږي پښتون يې) چې دا وخت د طلوع افغان مدير ؤ (په دې لار کې لارښود شو.

د سقوی په توره دوره کې چې د هېواد واکې د غلو په لاس کې لويدلې وې (١٣٠٨هـ ش\ ١٢٢٩ع) استاد ظاهراً د اخبار معاون ؤ خو عملاً هر څه د ده په غاړه وو ځکه بابه عبدالعزيز ناروغه ؤ، ده په دې حساس وخت کې هم اخبار وچلاوه او بيا په دې کار کې دومره پياوړي شو چې په ١٣١٠ش\ ١٩٣١ع کال يې رسماً مدير شو او د ١٣١١هـ ش کال له پيل نه بې د کندهار هغه وخت د رئيس تنظيمه اروابناد محمد ګل مومند په امر دا جريده ټوله په پښتو کړه او د هغه وخت د ژورناليزم له ټولو اصولو او معاييرو سره سمه يې وچلوله، دا په حقيقت کې د پښتو لومړنۍ جريده ده او پوره لس کاله يې دی مدير پاتي شو چې وخت په وخت يې نوي ابتکارات پکې وکړل او د پرمختګ په مسير کې يې واچوله.

کله چې په ١٣١٩ ش\ ١٩٤٠ع کال کابل ته راغی او د پښتو ټولنې مشر شو، دلته يې کابل مجله هم په خپل لاس کې واخيسته او د رياست په چارو سربيره يې دا مجله هم وچلوله په کابل مجله کې يې هم نوي لارې پرانستلې، تنوع او علمي درښت يې پکې راوست او د همده په وخت کې کابل مجله هم ټوله په پښتو واوښته او يوه بشپړه معياري پښتو مجله يې خپره کړه.

له ١٣٢٩هـ ش\ ١٩٥٠ع کال نه وروسته چې لوي استاد د ظلم او استبداد له لاسه له هېواده ووت او ورور هېواد پاکستان ته را مهاجر شو، دلته هم د ژوند له راز، راز مشکلاتو سره، سره د ژورناليزم له سنګر نه ځنګ ته نهٔ شو؛ د جمهوريت ږغ په مجله کې يې انقلابي سياسي مقالې خپرې شوې او په پېښور کې يې د آزاد افغانستان جريده په پښتو او فارسي نشر کړه .د افغانستان د مظلوم اولس د حقيقي آزادی غږ يې پورته کړ، د افغانستان د وخت د واکدارانو غير ملي سياست يې افشاء او رسوا کړ، د پخو تاريخي اسنادو په رڼا کې يې له افغان اولس سره شوي خيانتونه را بر سېره کړل او د افغانانو سياسي او ملي غورځنګونه يې وڅيړل، هم دا وخت يې د کراچي د سروش په ادبي مجله کې د افغانستان د ادب او تاريخ په باب ډېرې مقالې په فارسي ژبه خپرې کړې او د دې مجلې د اداري غير مستقيمه څارنه يې کوله.

په ١٣٤٠ش \ ١٩٦١ع کال چې استاد يو ځل بيا هېواد ته را ستون او بيا په ١٣٤٥ش\ ١٩٦٦ ع کال د تاريخ ټولنې رئيس شو دا وخت يې د آريانا مجله تر بشپړې څارنې لاندې خپروله؛ ټولې مقالې به يې کتلې، سمولې، يادداشتونه او توضيحات به يې پرې ليکل؛ ما د آريانا مجلې د مرستيال په توګه د دې افتخار درلود چې د دوي تر سر پرستی لاندې کار وکړم او واقعاً چې د دوي حوصله د علم له نشر سره مينه او په دې لاره کې ذوق او سليقه يې ساري وو او دا وخت يې هم پوره پنځه کاله دا مجله په لوړ علمي معيار نشر کړه او هم به چې هرې نشراتي مؤسسې معلومات ترې وغوښتل دوي به د خپلو تجربو په رڼا کې سالمه او عالمانه لارښودنه ورته کوله، او په دې توګه استاد د ژوند به بيلا بيلو مرحلو کې له ځوانۍ څخه تر زړبودی پورې د يوه ژورنالست او صحافي په حيث پاتې شو.

استاد د هنري ادبياتو د ليکوال او شاعر په حيث

استاد حبيبي چې کله د طلوع افغان مدير ؤ، د اخبار د خپرونو او تبصرو تر څنګ ئې ادبي ليکنو، شعر، افسانې، ناول او نورو هنري نثرونو ته هم اړه درلوده؛ دی مجبور ؤ چې د اخبار ټولې خواوې بشپړې کړي؛ همدا وخت لکه څنګه چې په پېښور کې استاد راحت زاخيل د پښتو د هنري نثر نوي اصناف لکه افسانه، ناول، نکلونه او نور را منځ ته کړي وو همداسې په افغانستان

کي هم د لومړي ځل له پاره استاد حبيبي په دې لاره کي قلم وچلاوه، خوږي ادبي ټوټې) ادب لطيف (يې دود کړې، د ويکتور هوګو د بېوزلان ناول يې ترجمه کړ، د شعر زاړه قالبونه يې مات کړل او په شعر کي يې نوى فورمونه او شکلونه را منځ ته کړل.

ده بيا وروسته ادبي ليکونه ته د ژوند تر پايه دوام ورکړ او په خواږه نثر يې ډېري ادبي ليکني وکړې چي يوه لويه درې ټوکيزه مجموعه ترې جوړه شوه او په افغانستان کي يې د هنري نثرونو د مؤسس او سر لاري نوم تر لاسه کړ.

استاد شاعري هم له ليکوالى سره سمه پيل کړې وه، په پښتو او فارسي يې خواږه شعرونه ويل او د عربي او اردو او انګليسي ادبي آثار او اشعار يې ترجمه کول .د ده زيات شعرونه په طلوع افغان، کابل مجله، آزاد افغانستان، سروش، آريانا او نورو مجلو کي نشر شوي او هم يې ملي پسرلي، پيغام شهيد، غزنه، درد دل،، پيام عصر، او خليلي نامه وړې وړې شعري رسالې خپرې شوي دي.

د استاد له شعر سره دومره مينه او علاقه وه چي حتى د ژوند په وروستي ورځ يې هم يو عربي شعر په فارسي ژباړلي دي.

استاد د ژبپوهاند او ژبني علومو د ماهر په حيث

کله چي استاد ليکوالى ته ملا وتړله، ده ژبنى زده کړه کړې وه، او په عربي صرف و نحو کي ښه وارد ؤ، د همدې زده کړې په رڼا کي يې د پښتو ژبې د ورزده کولو او عاملو فکر هم کاوه؛ په کندهار کي د پښتو خود آموز) لار ښود (د ليکلو ضرورت پيښ شو، د دې کار له پاره يوه ډله وټاکله شوه چي د استاد برخه تر ټولو نه پکي درنده وه او د دوي په ګډ زيار دوه ټوکه" معلم پشتو "په ۱۳۱۲هـ ش کال تهيه او چاپ سو. په ۱۳۱۷هـ ش کال کي استاد د پښتو اصطلاحاتو د وضعي او جوړولو په باب هم يوه رساله وليکله چي د طلوع افغان په کالنى کي خپره شوه، په دې رساله کي د علم الاشتقاق او ژبپوهني په رڼا کي په دې بحث وشو چي په پښتو کي د ضرورت وړ لغتونه څنګه وضع او جوړ شي.

پوهاند حبيبي له ارواښاد لعل محمد کاکړ سره په ګډ زيار په ۱۳۱۸ هـ ش کال د سپيڅلي پښتو په نامه د پښتو د لس زره لغتونو يوه ډکشنري وليکله چي استاد د ګرامر ژبې او لغت په موضوع کي يوه درنه علمي او مفصله سريزه هم پرې وکښله.

په ۱۳۲۵ هـ ش کال يې د ډارمستتر پښتو څېړني د ښاغلو رښتيا او بينوا په ګډ زيار په پښتو ترجمه کړې او ځاى پر ځاى يې عالمانه حاشيې پرې وليکلې.

استاد حبيبي د ژب څېړني د هڅو په لړ کي په ۱۳۴۲ هـ ش کال د بغلان د سره کوتل په ډبر ليک باندي د" مادر زبان دري " په نامه يو کتاب وليکه او د دې ډبر ليک ژبه يې د ژبنيو موازينو او معاييرو په رڼا کي وڅېړله او په دې کوشاني ژبې کتيبه کي يې د پښتو او دري ډېري نخښې او بيلګي موندلې .

"پښتو د تاريخ او لغت په رڼا کي "د استاد يوه کوچنى رساله ده چي په ۱۳۴۷هـ ش کال يې کښلې او د ژبپوهني په رڼا کي يې د پښتو ژبې خصوصيات او ځانګړني پکي ښودلي دي.

"د پښتو ژبې او ادب موقف د مرکزي ايشيا خلکو په تمدنو کي "د استاد يو شور انګيز ژبني تحقيق ؤ چي په ۱۳۴۵ هـ ش کال يې د پښتو څېړونو د مرکز په سيمينار کي واوراوه، دا سيمينار په کابل کي جوړ شوي ؤ او د نړى نامتو مستشرقين لکه استاد مارګنسترنه، ډاکټر ميکنزي، شارل کيفر او نور ورته راغلي ؤو؛ په دې سيمنار کي پر دې څېرنه تاوده بحثونه او اوږدې علمي شخړې وشوې، ده په دې څېرنه کي لومړى ځل نظر ورکړ چه پښتو نه له هندي ژبو نه ده او نه له ايراني بلکه دا دواړو ډلو آريايي ژبو د منځ او پيوستون يوه کړى ده او په دې برخه کي يې تاريخي، ادبي، د لرغون پوهني او ژبپوهني په رڼا کي علمي دلايل وړاندي کړل.

پوهاند حبيبي د افغانستان او منطقي په زړو ژبو کي ژوره مطالعه درلوده، د اوستا او سنسکريت متون يي لوستي وو، د پهلوي او زړې پارسي مطالعه يي کړې وه او د دې سيمي نوري لويي او وړې، نوي او زړې ژبې يي په خپلو څېړنو کي د مقايسي او پرتلني له پاره وړاندي کولي.
مطلب دا چي استا د خپلو ژبنيو څيړنو په وسيله په دې برخه کي زيارونه وګالل، نوي لاري يي پرانستلي او د راتلونکو ژبنيو څيړنو له پاره يي له ازغو ډکه لاره صافه او هواره کړه.

استاد د ادبي نقاد او انتقادي متونو
د تهيه کونکي په حيث

استاد حبيبي د طلوع افغان د درني جريدې د چلولو تر څنګ د کار په هماغه لومړينو پوړيو کي د ادبي نقد چار ته هم لاس اوږد کړ او هم يي د پښتو د کلاسيکو آثارو د انتقادي متونو په برابرولو لاس پوري کړ.
په ۱۳۲٤ هـ ش کال يي په طلوع افغان کي د پښتو ادبياتو تاريخچي په ليکلو سره دا کار په بشپړ قوت پيل کړ او د وخت په نشتو موادو کي يي د پښتو ادب په باب دومره څه را غونډ کړل چي د راتلونکو ادبي کارونو له پاره بنسټ شول.
په ۱۳۱٦هـ ش کال يي د کندهار د مطبعي په ضيقو شرايطو او ډيرو لږو امکاناتو کي د خوشحال خان خټک د کليات انتقادي متن د چاپ له پاره تهيه او تر زر مخه زيات کتاب يي په همدې مطبعه کي چي متن يي د طلوع افغان د خطاط سيد حسين به قلم خطاطي شوي ؤ چاپ کړ. په دې ديوان يي يوه اوږده علمي تحقيقي او انتقادي هر اړخيزه مقدمه هم وليکله او ورپسي ئي يو کال وروسته د نوميالي پلار د خوړ ژبي زوي عبدالقادر خان خټک ديوان همهغه ډول خپور کړ.
استاد چي کابل ته راغي کابل ته په راتلو سره يي د پښتو سبکونو تاريخچه وليکله چي د ۱۳۱۹هـ ش کال په کابل کالنى کي خپره شوه .په ۱۳۲۰هـ ش کال يي د لوي احمد شاه بابا ديوان له يوې مفصلي تحقيقي او انتقادي مقدمي سره خپور کړ.
په ۱۳۲۰هـ ش کال يي په" پښتانه شعراء "کي د پښتو د سلو تنو پخوانو پښتنو شاعرانو پيژند داسي وخت نشر کړه چه زړې تذکرې لکه پټه خزانه لا نه وې تر لاسه شوي او نوي تذکرې ليکل لا دود نه وو.
استاد دا وخت د نړي د ادبياتو هم ښه مطالعه کړې وه او د ادبيات جهان رساله يي ليکلې وه.
پوهاند حبيبي د خپلو نه ستړي کېدونکو هڅو په لړ کي لومړي د سليمان ماکو" تذکرة الاولياء "د هلمند له يوه زاړه جومات نه وموندہ چي په ۱۳۱۹ش کال يي په کابل کالنى ، په ۱۳۲۰ ش کال يي په پښتانه شعراء کي خپره کړه او په ۱۳٦۱ش کال ځانګړې نشر شوه؛ بيا يي د محمد هوتک پټه خزانه له کوټي څخه بيامونده‌ له او په ۱۳۲۳هـ ش کال يي له مفصلي مقدمي، علمي تعليقاتو، ترجمي او حاشيو سره خپره کړه چي بيا په وارو، وارو نشر شوه.
استاد د خپلو اوږدو څيړنو په نتيجه کي د پښتو ادبياتو د تاريخ لومړي ټوک وکيښ چي څو څو واره چاپ سو، د دې کتاب دوهم ټوک يي هم وليکه چي بشپړ متن يي دوهم ځل په کابل کي خپور شو او د کتاب دوهم او دريم ټوکونه يي د کابل پوهنتون د ادبياتو پوهنځي له پاره د درسي نوټ په توګه وليکل.
مطلب دا چي استاد د ادب، ادبي نقد او ادبي څيړنو په سلسله کي اوږده او پراخ کارونه وکړل، پاخه او علمي تاداوونه يي کښنودل او په دې باب يي سوونو مقالي په راډيو او خپرونو کي نشر کړې.

نور بيا